

**İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ**

**Türkiye Ulusal Jeodezi Komisyonu (TJUK)
2010 Yılı Bilimsel Toplantısı**

**MEKANSAL PLANLAMADA JEODEZİ SEMPOZYUMU
İzmir, 24-26 Kasım 2010**

MEKAN ALGISI VE MEKAN İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Erol KÖKTÜRK

Öncelikle bazı tanımlar yapmak istiyorum.

Haritacı, mekanda kendiliğinden oluşmuş ya da yapay biçimde oluşturulmuş olan düzeni, kendi yöntemleriyle ve teknolojileriyle saptayan, bu düzenin daha bütünlüklü görülebilmesi için saptamalarını ürünlere dönüştüren bir uzmandır.

Bu haritacı **hangi algının** izdüşümünü yapar?

Plancı, var olan bir mekanı, düşlediği bir mekana dönüştürmek için uzmanlık bilgilerini harekete geçiren bir tasarımcıdır.

Bu plancı **hangi algının** tasarımını yapar? Ya da hangi tasarımın algısını yaratmaya çalışır?

Sonuçta **haritacılık** ve **mekan plancılığı**, kan bağı olan, akraba 2 uzmanlık alanıdır.

Bu durumda **Haritacı** ile **Kent Plancı**, hangi algı konisinden mekana bakmalıdırlar?

İletişim süreci açısından algılamanın önemi şu noktadadır: **Gönderici (Kaynak)**, göndereceği iletiyi oluştururken, kendisine ulaşan bilgileri kullanacak, bunları kendi amacı, değer yargısı ve anlayışı doğrultusunda belirli kodlara (yazılı, metin, konuşma v.b.) çevirecektir. Yani her ileti, göndericinin algılama sürecinin bir sonucu olacaktır. Dolayısıyla bu algılama süreci, bir çeşit filtre rolü oynayacaktır. Diğer bir deyimle, birey, her şeyi değil, görmek istediğini görecektir, anlamak istediğini anlayacaktır.

Bu durum, iletiyi gönderen için olduğu kadar, alan için de söz konusudur. **Alıcı** da, kendi algılama ve değerlendirme sürecini etkileyen faktörlere bağlı olarak, iletinin bir kısmını belki hiç dikkate almayacak, ya da diğer bir deyimle, iletiye, gönderenin verdiğiinden daha değişik bir önem ve anlam verecektir. Kısacası, iletişim kanalından gelen ileti, alıcının süzgecinden geçerek değerlendirilecektir. İletiyi çözen alıcı, onun kapsadığı simgelere kendi algılama sürecine göre bir değer ve anlam verecektir.

Tanımları, ağırlıklı olarak Hançerlioğlu¹'dan yararlanarak "**Algı-Bilgi-Kavram**" üzerinden sürdürürsek...

¹ HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, Ekim, 1993, ISBN: 975-14-0005-8, 443 s.

Algı (Os. İdrak, Fr. Ing. Perception, Al. Wahrnehmung, Empfindung), Nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma...

Algı, duyu örgenleri aracılığıyla gerek dışımızdakilerin ve gerek içimizdekilerin farkına varmaktır. İnsan, içinden çok, dışını algılayabilmekle bilgilenmiş ve insanlaşmıştır. **Algı**, dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesnel duyu örgenlerini etkiler. Bu etki bilince aktarılır.

Algı, duyuların yorumudur.

Algı, duyularımızı anlamlı kılma demektir; bu da duyumsal değil, ansal (zihni) bir işlemdir. İşte bu yorumlamada birçok yanılgımız olabilir. Herhangi bir nesneyi olduğundan başka türlü algılamaya **yanılsama** (illüzyon), var olmayan nesnelere algıladığımızı sanmaya **sanrı** (halüsinasyon) denir.

Algılama, duyu örgenleri yoluyla çevrede var olan nesnelere ve olayların bilincine varmadır.

Özellikle görme, işitme ve dokunma duyuları insanın bilincine kavram ve düşünce yapımı için algısal gereçler taşırlar.

Ne kadar duyumuz varsa o kadar da algı biçimimiz vardır. Görme algısı, işitme algısı, acı algısı, ısı algısı, dokunma algısı vb. ayrı ayrı özelleşmiş örgenlerimizle gerçekleştirdiğimiz algılardır. Her duyumuza özgü çeşitli algılarımız içinde en büyük ağırlığı görme algımız taşır; eşdeyişle, nesnel dünyayı tanımamızda en yüklü görev görme algımıza düşmektedir.

Algısal Öğrenme, bireyin çevresindeki nesnelere ve varlıkları algılayarak öğrenmesi ya da önceden öğrendiklerini yeni algılarla değiştirmesidir.

Algısal Bütünlük, Bir varlığın, bir nesnenin, soyut özellikler ya da ayrımlar toplamı olarak değil, tümüyle algılanmasından oluşan bütünlüktür (Bir arada bulunan türlü nesnelere de ayrı ayrı değil, bir bütün olarak algılanışı buna dayanır).

Uzay Algısı, Gözleyenin belirli bir nesnenin yön, büyüklük, biçim, uzaklık gibi özellikleri üzerine duyu örgenleri yoluyla edindiği algıdır.

Bilgi (Os. Malumat. Fr. Connaissance, Al. Erkenntnis, İng. Knowledge), Toplumsal emeğin ortaya çıkardığı nesnel gerçekliğin yasalı ilişkilerinin insan düşüncesinde dilsel bir biçimle yeniden üretimidir... Bilgi, nesnel gerçekliğin insan beyninde yansımadır. Bilginin nasıl elde edildiği bilimsel olarak **yansıma kuramı**'yla açıklanır.

Nesnel gerçekliğin, toplumsal emeğin ürünü olarak, insan düşüncesine yansımaları iki basamaklı bir olgudur: **1.** Nesnel gerçekliğin algılandığı **duyum** basamağı, **2.** Nesnel gerçekliğin dönüşüme uğratılıp yeniden üretildiği **düşünce** basamağı. Bilgi, bu iki basamaktan geçmekle bilgi olur. Bilginin kaynağı toplumsal pratik olduğu gibi, amacı da toplumsal pratiktir ve doğru olup olmadığının ölçütü de toplumsal pratiktir.

Demek ki bilgi, toplumsal pratikten kopararak çözümlenemez ve insan usuna gökten zembille inmez. Toplumsal pratikten yansıyan bilgi, nesnel gerçekliği dönüşüme uğratma ve doğayı insan gereksinimlerine uydurma amacıyla gene toplumsal pratikte kullanılır.

Bilme, usun, tanımakta olduğu nesnel gerçekliğe her adımda biraz daha yaklaşımıdır; bilgisizlikten bilgiye, eksik ve yetersiz bilgiden daha tam ve daha yeterli bilgiye doğru sonsuzca ilerleyen bir süreçtir. Bilgilenme süreci her zaman, nesnel gerçekliğin duyu örgenleri aracılığıyla **algılanmasıyla** başlar (**Birinci Basamak**). Duyular olmaksızın nesnel

gerçeklik üstüne hiçbir şey öğrenilemez. Duyu örgenleri insanın dış dünyaya açılan kapılarıdır; bilgi bu kapılardan içeri girer. Ne var ki bu yetersiz bir bilgidir.

Duyumsal bilgi, nesnel gerçekliğin içyapısını ve evrim yasalarını bildirmez. Ama duyumsal bilgi olmadan da nesnel gerçekliğin içyapısının ve evrim yasalarının bilgisine ulaşamaz. Bundan ötürüdür ki duyumsal bilginin tamamlanabilmesi için, duyularımızla algıladığımız gereçlerin **usumuzda değişime uğratılmaları** gerekir (**İkinci Basamak**).

Duyularımızla algıladığımız gereçler, usumuzda **kavramlaşır**. Kavramlar, ussal bilgilenmenin temel biçimidir. Usumuz, duyularımızın getirdiği gereçleri ayıklar; eşdeyişle, soyutlar, çözümler (analiz) ve birleştirme (sentez) işlemlerinden geçirek **kavramlar kurar**.

Belirlenmiş kavramlar **yargıları**, yargılar da **uslamamaları** oluşturur. Kavramların, yargıların, uslamamaların birliğinden bilginin en yüksek biçimleri olan **varsayımlar** ve **kuramlar** oluşur. Varsayımların ve kuramların doğru olup olmadıkları deneylerle toplumsal pratikte denetlenir ve doğrulanır.

Bilgilenme süreci, böylelikle, en ilkel duyumlardan en gelişmiş kuramlara uzanır. Bu süreç, **tarihsel ve toplumsal bir süreçtir**.

Mekan, çeşitli yaklaşımlarla farklı ele alınmakla birlikte, geniş bir çerçeve ile “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk” ve “sınırları gözlemci(ler) tarafından algılanabilen uzay parçası” olarak tanımlanabilir.²

En genel anlamıyla **mekan**, tüm var olanları içinde bulunduran sınırsız yerdir. Tüm var olanların akışı içinde birbirlerinin yerini alarak zincirlendikleri sonsuz süreyi dile getiren zaman kavramıyla sıkıca bağımlı olarak maddenin var olma biçimlerinden başlıcasını dile getirir. Bundan dolayı da; ...mekan, zaman, hareket ve madde birbirlerinden ayrılmazcasına bağılıdır. Bunlardan biri olmayınca öbürleri de olmaz.³

Mekanın önemi, fizikteki nesnelere zaman ve mekanda gömülü olmalarından ileri gelmektedir. Eğer biz bunu göz ardı edersek nesnelere varlığından bağımsız bir varlığa sahip olan bir zamanın ve mekânın varlığını düşünme tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Bu kaçınılması çok kolay olmayan bir soyutlamadır. Bizler aynı zamanda biliyoruz ki, mekân diye tanımlamaya çalıştığımız şey bizi çevrelemektedir ve karşımızdadır.⁴

Mekan, nesnelere var olmalarının ve bilinmelerinin koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan ele alınınca o, zamanla birlikte hem ontolojik hem epistemolojik bir değer taşımaktadır. Tabii ki bu şekilde bir ele alış, mekânın daha çok fenomenolojik bir değerlendirilişi olacaktır. Çünkü mekân dışı varlıklar vardır ve onların bilinmesi için mekân gereksinme duyulmaz. Bu bağlamda düşünülecek olursa, doğadaki nesnelere betimlenmesi için mekân gereklilik olarak görülmektedir.⁵

Leibniz; “...mekân ve zamanı varlık olarak değil, cisimler ve olaylar arasındaki topolojik bağıntıların bütünü olarak görür”.⁶

² **Mekan**, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mek%C3%A2n>

³ KAHVECİ, Kutsi, **Mutlak Zaman – Mekan Kavrayışı Üzerine (Newton’un Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri Yapıtına Bir İlk Eleştirisi)**, http://dusundurensozler.blogspot.com/2007/11/mutlak-zaman-mekan-kavray-zerine_25.html

⁴ agy

⁵ agy

⁶ agy

Bu tanımlar bağlamında baktığımızda, mekan konusunda “insanoğlunun geldiği nokta neresidir?” Bir önemli kaynaktan⁷ alıntılarla bunu ortaya koymak isterim:

*Son yirmi ya da otuz yılda en önemli olanı görmezden gelerek onu tehlikeye attık ve gezegenimizi kötü yönettik: **İnsan türünün yaşamda kalması...** Doğaya egemen olmak istiyoruz, ama onu eziyoruz... Kimi zaman Amerikan yerlilerinin, Güney Afrikalı Bochimaneler’in ya da Avustralyalı Aborjinler’in felsefesinin bizden üstün olduğunu düşünüyorum... (Jean Clottes, Fransa Ortak Mirası Koruma Kurulu Müdürü, s: 142)*

İlk Avrupalı koloniler Avustralya’ya vardıklarında Aborjinler’e şunu sordular: “Bu toprak kime ait?” Bir yanıt alamadılar... Çünkü böylesi bir bakış açısı onlara çok yabancıydı. Aborjinlere göre, “toprağın sahibi yoktu.” Onların kültüründe “insanlar toprağa aitti” ve “ağaçlar, hayvanlar gibi onun parçasıydılar.” Ne çok, ne de az... Bu estetik ve etik açıdan mükemmel bir bakış açısı... Her şeyden önce artık iliklerimize işlemiş bireysel mülkiyetten daha güzel... Eğer okullarda geleneksel kültürlerimizi öğretir ve atalarımızın anılarından dersler çıkarırsak, sanırım kazanacağız...” (Jean Clottes, Fransa Ortak Mirası Koruma Kurulu Müdürü, s: 143)

Atalarımızı küçümsememizin nedeni kendi değerimizi artırmak için olabilir mi?

Belki de... Her ne olursa olsun, yaşamlarıyla ilgilendiğiniz zaman onların bizler kadar zeki, yaratıcı, hatta anlaşılmaz olduklarını keşfediyorsunuz. Paleolitik çağda, düşünün çoktan mevsimlerin dönüşünü anlıyorlardı, Ay’ın aşamalarını izliyorlardı; meyvelerin ne zaman olgunlaşacağını, geyiklerin ne zaman geçeceğini öngörüyorlardı... Yaşamın dönüm noktalarını anlıyorlardı, zaman kavramına sahiptiler, dünyayı düşünüyorlardı... Ve bütün bunların nimetlerinden yararlanan yerleşik düzenciler, yenilikleri daha da artırdılar, bizimkinden farklı bir kafa yapıları yoktu... (Jean Guilaine, College de Francè’da Öğretim Üyesi, s: 144)

*Neolitik devrimin özü, 19. yüzyıldaki sanayi devrimine kadar sürdü. Neolitik çağ, tarihimizin kaynağı, **dünyayı yüzeyselleştirmeye başladığımız an... Artık doğal ortam yok... Batıdaki bütün topraklar, birkaç zirve dışında insanlaştırıldı... İnsan her yerden geçti. Her şeyi değiştirdi...** (Jean Guilaine, College de Francè’da Öğretim Üyesi, s: 145)*

*İnsan işi genelleştirdi, sermayeleştirdi, zenginlikler ve artı değerler yarattı... Ama aynı zamanda piramidal bir toplum kurdu, zorlukları artırdı... Neolitik çağın tarıma ve şehirleşmeye dayalı devriminin verdiği umut, bir bakıma ona karşı bir silaha dönüştü... **İnsan yarattıklarının kölesi oldu... Galip gelen, aynı zamanda kurban oldu...** (Jean Guilaine, College de Francè’da Öğretim Üyesi, s: 147)*

Hem modern Batıyı, hem de atalarımızın mütevazı dünyasını tanıyan biri olarak sizin, insanın bu güzel tarihine bakışınız nedir?

O eski zamanlardan bugüne insanın teknik ve bilgi açısından çok ilerlediğini söylemeliyim... İnsanlığın büyük şöleni, neolitiğin habercisi olabilecek insanın özgürleşmesi henüz yaşanmadı... Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu açlık çekiyor... Yazgımızın çaresiz olarak çelişkili olduğunu düşünüyorum... Neolitik, bugünlere kadar gelen bir sürecin başlangıcını işaret ediyor... İnsan bir sorunu çözdüğünde, bunun bedelini ödüyor... Her ilerlememizin bir karşılığı var; doğadaki her zaferimiz, çevremizle ilgili yeni bir gerilimi getiriyor; kendimizi iyi hissetmeye doğru attığımız her adım, yeni

⁷ LANGANEY, André-CLOTTE, Jean-GUILAINE, Jean-SIMONNET, Dominique, (Çev.: Emine ÇAYKARA), **İnsanın En Güzel Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Nisan 2006, İstanbul, ISBN: 975-458-247-5, 149 s.

bir acıyı da yanı sıra getiriyor; elde ettiğimiz her özgürlük yeni bir sıkıntıyla bedel ödüyor. İnsanın hiçbir zaman gerçekten özgür olamayacağına inanmak ve bundan vazgeçmek mi gerekiyor? Aslında mücadeleler hep bitirilmeden bırakılıyor. İnsanın macerasında her zaman için biraz mutluluk, biraz mutsuzluk; iyi, kötü; bilgi ve çılgınlık olacaktır. Bu, türümüze özgü bir şey... (Jean Guilaine, College de Francé'da Öğretim Üyesi, s: 148)

Antik Yunan düşünürlerinin mekanla ilişki konusundaki değerlendirmeleri önemlidir⁸.

Varlıkların özü, yapısı üzerine özgür bir düşünce olan Yunan Felsefesi, Doğu dinlerinden alınma çeşitli tasarımlarla açıklanamaz. Bunu bilgi konusunda açık olarak görebiliriz: İlk Yunan düşünürleri, birtakım bilgilerini elbette Doğu'dan almışlardır; bu arada, özellikle **geometri bilgileri**'ni **Mısırlılardan**, **astronomi bilgileri**'ni de **Babillilerden** edinmişlerdir. Ama Yunanlıların Doğu'dan aldıkları bu bilgileri, bu bilme gereçlerini işleyiş ve değerlendirişlerinde, Yunan düşüncesinin, başka hiçbir yerde bulamadığımız başarısını çok açık olarak görebiliriz.

Mısır geometrisi **pratik-teknik** gereksemelerden doğmuştu: Ülke için yaşamsal önemi olan Nil'in yıllık taşmalarını düzenlemek, bunun için kanallar açmak zorunluluğu, bu gereksinme, Mısır geometrisini ortaya koyup geliştirmişti. Böylece doğan bu geometri, pratiğe bağlı olmaktan hiçbir zaman da kurtulamamıştır. Mısırlılar, buldukları geometri teoremlerine **empirik** bir yolla varmışlardı; onun içindir ki, örneğin yüzeyleri ölçmede kullanılan formüller, bugünkü geometride olduğu gibi, birtakım aksiyomlara ve tanımlara dayanan bir sistem oluşturmuyordu; bunlar tek başlarına, dağınık bir durumda idiler, aralarında bir bağlantı yoktu. İşte Yunanlıların bu alanda ulaştıkları büyük başarı: Mısırlıların parça parça bilgilerinden bir **sistem** geliştirmek, yalnız teknik nitelikte olan bilgilerinden **kuramsal bir bilim** yaratmak olmuştur. Thales, Pythagoras, Eukleides, böyle bir geometriye yol açanların başında yer alırlar.

O sıralarda Doğu'da çok ilerlemiş olan başka bir bilgi kolunda, astronomide de durum böyle: Babillilerin ünlü astronomisi, yıldızlara tapan Babillilerin dinine dayanıyordu, bu dinin ve pratiğin hizmetinde idi. Yıldızlar üzerinde yapılan inceden inceye gözlemler, güneş ve ay tutulmalarının hesaplanması, hep **dini-pratik** amaçlar içindi. Burada da Yunanlılar, Babillilerin zengin gözlem gereçlerinden yararlanmışlar, ama sonunda, bu pratiğin emrindeki dağınık gereçlerden -Anaximandros'tan Ptolemaios'a kadarki çalışmalarıyla- gökyüzünün bilimsel bir görünüşünü çizen bir **kuram** kurmuşlardır.

SOKRATES öncesi düşünürler, akılcı düşüncenin temellerini atmışlardır.⁹

İlk filozoflar, geçmişten, aynı anda iki büyük kopuşu gerçekleştirdiler. İlk önce, dine, vahye, yetkeye ve geleneğe başvurmadan, kendi akıllarını kullanarak dünyayı anlamaya çalıştılar. Bu, kendi başına tümüyle yeni bir şeydi ve insanın gelişmesinde en önemli köşe taşlarından birini oluşturdu. Fakat aynı anda, diğer insanlara akıllarını nasıl kullanacaklarını ve kendi başarılarına nasıl düşüneceklerini de öğretiler; dolayısıyla öğrencilerinin bile kendileriyle aynı düşüncede olmasını beklemediler. Onlar, bir bilgi kümesini saf ve lekesiz biçimde öğrencilerine aktarmak yerine, onları tartışmaya, görüşmeye, kendi düşüncelerini ileri sürmeye ve savlarını kanıtlamaya özendiren ilk öğretmenlerdi.

İnsanlığın zihinsel yaşamında ortaya çıkan, her ikisi de devrimci nitelikteki bu iki gelişme birbiriyle bağlantılıdır; aynı anda sahnede görünmelerinin nedeni budur. İki gelişme bugün

⁸ GÖKBERK, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, 19. Basım, Ocak 2010, ISBN: 978-975-14-0156-4, s: 13-14

⁹ MAGEE, Bryan, **Felsefenin Öyküsü**, Dost Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, Ağustos 2000, 240 s.

“**ussal düşünce**” dediğimiz şeyin temelini oluşturur. Bir kere ortaya çıktıklarında, insan bilgisinde ve anlığında benzeri görülmemiş bir büyümeye neden oldular...

Bu dönemde “doğa felsefesi”nin kurucuları olarak şu düşünürleri özellikle anmak gerekir: **Thales, Demokritos, Anaxagoras, Herakleitos, Anaximenes, Empedokles, Pythagoras, Elealı Zenon, Parmenides, Xenophanes, Anaximandros...**

Bunlardan birkaçının “doğa felsefesi” ile ilgili görüşleri şöyleydi:

THALES (İ.Ö. 624-546): Aristotelesçi bağlamda Thales’in felsefe tarihindeki önemi, **her şeyin ondan oluştuğu, ondan geldiği ve yine ona dönüşeceği, kendisinden oluşan şeyler değişse de kendisi değişmeden kalan, var olan her şeyin altında yatan temel ilke olarak suyu** önermesinden çok; böyle niteliklere sahip bir **ilk ilke** önermesinden ileri gelir.

Nitekim daha sonraları, Thales’in **su**y; Anaksimandros’un **apeiron**una, Anaksimenes’in **havasına**, Pythagoras’ın **sayılarına**, Herakleitos’un **ateşine**, Parmenides’in **birine**, Empedokles’in **dört-öğesine**, Anaxagoras’ın **nousuna**, Demokritos ve Leukippos’un **atomlarına** dönüşecektir.

Thales’in, insanlık tarihine kazandırdığı bu, yaklaşık 150 yıllık ivme, Sofist akımla azaltılacak olsa da, Platon ve özellikle de öğrencisi Aristoteles, yeniden arttıracaklardır ivmeyi.

Sonuç olarak Thales’in yaktığı ateşle yolunu aydınlatan insanlık, ne yaratılması ne de yok edilmesi olanaklı olan, başka biçimlere dönüşebilen; ama niceliği hep sabit kalan, var olan her şeyin kendisine indirgenebileceği, temel bir **ilk ilke** olarak **enerji** düşüncesine kadar ulaşacaktır.¹⁰

ANAKSIMANDROS (İ.Ö. 610-546): Yeri havada tutan hiçbir şey yoktur; diğer her şeyden eşit uzaklıkta olması sayesinde yerinde sabit durur. Biçimi, bidona benzer. Biz düz yüzeylerinden birinde yürürken, diğer yüzey karşı taraftadır.

Anaksimandros’un en önemli özelliği, evreni saf akla dayandırarak açıklamasıdır. Gökyüzü ve evreni geometrik bir modelle açıklamaktadır.

ANAKSIMANDROS (İ.Ö. 610-546): Evren’in sırf gözleme ve rasyonel düşünmeye dayalı oluş öyküsünü ilk kez tasarlayan, dünyamızın bir **evren**, yani planlı bir şekilde düzenlenmiş bir bütün olduğunu ilk kez o ifade eden Anaksimandros’tur. Anaksimandros’un mitolojiyi kullanmadan evreni açıklamaya çalışması, onu bu konuda kendinden önce yazan yazarlardan (Hesiodos) ayırır. Tarihe en büyük katkısı **evrene** ve **yaşama** ilişkin yazdıklarıdır. Bu yüzden “evrenin babası” olarak adlandırılır. Aynı zamanda **astronomiyi** de o bulmuştur. Bilinen dünyanın bir haritasını çizmiştir. Ussal çıkarımlara önem veren bir düşünür olduğundan simetriye ağırlık vermiştir.

ANAKSIMENES (İ.Ö. 585-528): Anaksimenes’e göre her şeyin temeli, Thales’in düşündüğü gibi su değildir; Anaksimandros’un söylediği gibi bir sonsuzlukta değildir; fakat sudan daha etkili ve daha belirli olan “**hava**” olduğunu kabul etmiştir. Ona göre her şey havadan gelir ve havaya dönerdi. Yani Anaksimenes’e göre toprak, su ve ateş hep havadan oluşmuştu. Doğadaki tüm değişikliklerin altında bir ilk maddenin yatması gerektiği konusunda Thales’le hemfikirdi, Anaksimenes. Ayrıca, Anaksimenes’in, Anaksimandros’un bulunduğu güneş saatini geliştirdiği söylenir.

¹⁰ **Thales Üzerine (Aristoteles ve Diogenes Laertios)**, <http://olumsal.blogspot.com/2007/05/thales-zerine-aristoteles-ve-diogenes.html>

Ama, öğretmenin tersine O, yerin düz olduğunu ve bir şey tarafından tutulması gerektiğini savunuyordu.

HERAKLEITOS (İ.Ö. 544-480): Herakleitos, **akıl yol göstericiliği olmazsa gözlerin ve kulakların kötü tanıklar olduğunu** öne sürerek, rasyonalizmin savunuculuğunu yapmıştır.

Evrende kalıcılık bulunmayıp, mutlak bir değişimin söz konusu olduğunu öne sürmüştür. Evrende hiçbir nesne, nesnelere hiçbir özelliği yoktur ki, değişmeden aynı kalsın.

Evren boyuna akan bir süreçtir, başı sonu olan bir değişimdir, hiç durmayan, bu değişiminde kalan, sürüp giden hiçbir şey yoktur: **“Panta rei”, “Her Şey Akar...”**

“Aynı ırmakta iki kez yıkanamayız. İkinci kez girdiğimizde bu ırmak büsbütün başka bir ırmaktır artık. Bu arada, akıp giden sular onu başka bir ırmak yapmışlardır.” Karşımızda, **“aynı şey”**in bulunduğunu sandığımız her yerde durum böyledir.

O’na göre, kavgadan ve çelişkiden kaçınılamaz. **Çelişki yok edilirse, gerçeklik de yok edilmiş olur. Ama evren karşıtların birliği üzerine kuruludur;** tepeye çıkan yolla, tepeden inen yol, karşıt yönlerde giden iki farklı yol değildir. Genç ve yaşlı Herakleitos, iki farklı kişi değildir...

Görünenden güçlüdür, görünmeyen bağlantı...

PİTAGORAS (İ.Ö. 570-497): Klasik Mısır ve Babil kahinlerinden aldığı eğitimi 34 yıl süren Pisagor, tarihte **“Her tarafta sayı gören adam,” olarak bilinir...**

O’na göre, matematiksel düzen, fiziksel dünyanın her tarafını kaplamaktadır.

Pisagor, sabahyıldızı ile akşam yıldızının aynı yıldız olduğunu ilk anlayan Yunanlıdır. Kendisinden sonra bu yıldız uzun süre Afrodite olarak anıldı. Bugün bunun Venüs gezegeni olduğunu biliyoruz.

Bir iddiaya göre, **Dünya’nın yuvarlak olduğunu** ve ikili bir hareket içinde olduğunu biliyordu ve bunları yalnızca inisiyelerine açıklamıştı ki, bu açıklamaları, ezoterik doktrin yoluyla kuşaktan - kuşağa aktararak bu bilgilerin kabulünde rol oynamıştır.

Yöneticiliğe uzanan yolda fırsat eşitliğinin sağlanması için kız ve erkek tüm çocuklar devlet tarafından yetiştirilip eğitilmelidir. Bu eğitimde belirli aşamalarda sınavlar yapılmalı ve sınavlarda başarılı olamayanlar ekonomik çalışma alanlarına kaydırılmalı, başarılılara ise ezoterik doktrin dersleri verilmeye başlanmalıdır. **Yönetici sınıfa üye olmanın çekici gelmemesi için, bu sınıf üyelerinin toprakları, özel evleri, altınları olmamalı,** yalnızca, fazla olmayan, sabit bir maaşları olmalıdır. Ayrıca bu kimselerin çeşitli sakıncaları olabileceğinden, evlilik yapmamaları gerekir.

SOKRATES (İ.Ö. 469-399): Tanrılara, yasalara ya da herhangi bir başka yetkeye değil, kişinin kendisine karşı ödevi olarak **kişisel doğruluğu her şeyden önce gelir.**

Her şeyin sorgulamaya açık olması ilkesinin yerleşmesinde herkesten fazla Sokrates’in payı vardır; her şey gibi yanıtlar da sorgulamaya açık olduğundan, kestirme ve yavan yanıtlar olamaz... Sokrates, buradan hareketle, diyalektik olarak bilinen yöntemi, sorularla ve yanıtlarla gerçeği arama yöntemini felsefenin merkezine yerleştirdi.

O’na göre, doğruluktan ayrılmayan bir insana, uzun erimde gerçek bir zarar verilemez. Ruhunun temiz kalması koşuluyla, insanın başına gelen talihsizlikler görece önemsiz şeylerdir. Kişinin uğrayacağı gerçek felaket, **ruhun çürümesidir.** Bunun içindir ki,

adaletsizliğe katlanmak, adaletsiz bir iş yapmaktan çok daha az zarar verir insana. Adaletsizliğin kurbanına değil, adaletsizliği yapana acımamız gerekir.

Felsefe'de “**salt doğa felsefesi**” dönemi Sokrates ile birlikte sona eriyordu. Sokrates, felsefede ilgiyi, insanın dışındaki doğadan, insanın içine yöneltiyordu.

Sokrates genellikle ahlak felsefesinin, yani değer öğretisinin kurucusu olarak bilinirse de, ondan geriye kalan şey, bir öğretiden çok, kişilerin bilincine, özlerinin ne olduğunu göstermeye yönelik bir çabadır.

Sokrates, her türlü edinilmiş bilgiyi yadsıyan bir düşünceden yola çıkan yöntemiyle, yani diyalog sanatı ya da diyalektikle, insanlara, bilgiye sahip olduklarını sandıklarını, oysa sahip olmadıklarını kanıtlıyordu.

Sokrates, doğru olduğuna inandığı şeyi söylemekten vazgeçmektense, yasaların elinde can vermeyi istemekle kalmamış; isteseydi kaçabilecekken, ölmeyi seçmiş bir düşünürdür.

Antik Yunan'ın toplumsal yapısında, ticaretin ve paranın etkili olduğu toplumsal değişimler ortaya çıkmaya başlamıştı.

Zamanla ticaretin gelişmesi, değerli madenlere, gümüşe verilen önem toprak mülkiyetine ilişkin eski anlayışı sarsmıştır. “Gümüş, alış-verişte kullanılmaya başlanmış, hareketleriyle yavaş yavaş toprağı kendisine çekmiş, toprak mülkiyeti eskiden olduğu gibi kalmamıştır.”¹¹

Guiraud, Antik Yunan'daki toprak mülkiyetinin gelişmesini şöyle özetler: “Çıkış noktası, aile rejimiydi; dönüş noktası da, bazı dini inançlarla karışık *bireysel sistem* olmuştur.”

Bütün Yunan sitelerinde ekonomik ilerleyiş, değiştirilecek eşyanın miktarını artırmış ve böylece ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Taşınmaz servete göre taşınabilir servet daha fazla önem kazanmıştır. Friedrich Engels, bu değişikliklerin sonuçlarını şöyle anlatır: “**Ticaretin genişlemesiyle birlikte para, tefecilik, toprak mülkiyeti, ipotek ve belirli yerlerde toplanma yoluyla servetin küçük bir sınıfın eline geçmesi geliyor ve bu gelişme kitlelerin fakirleşmesi, fakirlerin de çoğalması sonucunu veriyor.**”

Bu nedenlerle ataerkil devrin sona ermesiyle birlikte sınıflar arasında büyük farklar doğmaya başlar. Yunan demokrasilerindeki siyasal eşitlik, ekonomik eşitsizliğin doğmasına engel olamaz. Bazen artan yoksullukla birlikte ayaklanmalar olur.

Yunanlı bir tarihçi olan Polybios'a göre, **her iç savaş, serveti bir elden başka ele geçirmek için yapılır.**

PLATON (İ.Ö. 427–347): Karışıklıklar, acılar ve mülkiyet mücadelesi yüzünden harap duruma düşmüş sitelerin durumu, bazı kafaları ayrılış ruhunun bulunmadığı yeni, ahenkli bir site tasarlamaya götürür. Bu tezlerin en ünlüsü, Sokrates'in öğrencisi Platon tarafından ileri sürülmüştür. Platon bu görüşlerini *Devlet* adlı eserinde ortaya koyar.

Devletin temeli, bireyin kendisine yetersizliği, başkalarına olan gereksinmesi üzerine kurulmuştur. Gerçekten de bireyin beslenmek, giyinmek, korunmak ve yönetilmek için başkalarına gereksinmesi vardır. Fakat herkes doğarken aynı yeteneklerle dünyaya gelmez. Bunun için toplumun bireyleri arasında **iş bölümü** söz konusu olduğu zaman, insanlar arasındaki doğal ayrılıkları da göz önünde bulundurmamak gerekir.

¹¹ CHALLAYE, Felicien, **Mülkiyetin Tarihi**, Remzi Kitabevi, Çeviren: Turgut AYTUĞ, İkinci Baskı, İstanbul 1969, s: 5-6.

Bu yeni toplum üç sınıftan oluşmaktadır: **Köylülerle zanaatçılar, savaşçılar ve yargıçlar...** Bunlardan birincisi ikincisine ve ikincisi de üçüncüsüne uymak zorundadır. İdeal devlet, bir **aristokrasidir**: Çünkü böyle bir devlette egemenlik sürekli iyi ellere bırakılır.

Bu hiyerarşik (aşama sıralı) toplum, bireysel mülkiyetin doğuracağı bir çıkar çatışması yüzünden dağılmamalıdır. Bu toplum, komünist bir toplum olmalıdır. Fakat acaba bu komünist yapı köylüler ve zanaatçılar sınıfına da uygulanabilecek midir? Öteki sınıfların geçinmelerini sağlayacak biçimde devlete yardımda bulunmak koşuluyla, Platon çiftçilere miras yoluyla mülkiyet hakkını vermese bile, mal ve mülklerini diledikleri gibi kullanmakta serbest bırakır görünmektedir.

Savaşçılara gelince, onların düşmana karşı şiddetli hareket etmelerini, ama hemşerilerini hiçbir zaman incitmemelerini söyler. Bu sonuç ise, ancak, belirli bir eğitim sistemi ile elde edilir.

Yöneticilerle savaşçılar, bu iki zümre, büyük bir aile gibidirler: **Kendi aileleri, özel mülkleri yoktur**, kadın, çocuk ve malda ortaklırlar; gereksinmeleri de devlet tarafından karşılanır. Böylece Platon, mal birliği içine kadınları ve çocukları da almaktadır. Malların, kadınların ve çocukların ortaklaşa oluşu herkesin sevinçte ve kederde de ortak olmalarını gerektirecekti. Böylece devletin birliği sağlanmış olacaktır...

En son eseri olan Nomoi (Yasalar)'de, devlet anlayışını gözden geçirir. **Yeni devlette, kadın ve mal ortaklığı kalkmıştır, evlenme ile özel mülkiyet yeniden kabul edilmiştir. Yalnız, toprak devletin malı olacak, yurttaşlar gereksinmelerine göre bundan yararlanacaklardır...**

Platon toplumsal düzenin kurulması için gerekli olduğunu düşündüğü sınır barışını şu yaklaşımıyla ortaya koyar: **"Bizim ilk yasağımız, kendi arazisini komşusununkinden ayıran sınır taşına kimsenin dokunmamasıdır. Çünkü bu taş, yerinden oynamamalıdır... Hareketsiz kalmalıdır... Kim ki küçük taşın yerini değiştirmeye kalkar, dostluğu düşmanlıktan ayırır... Onu yeniden yerine koymaya söz verilmiştir."**¹²

ARISTOTELES (İ.Ö. 384-322): Platon'un komünizmi ta ilkçağlardan bu yana şiddetli eleştirilerin konusu olmuştur. En sert eleştirenlerin başında da öğrencisi Aristoteles geliyordu. Ona göre, "Platon, devletten ideal bir birlik oluşturuyor ve bu birlikte bireylerin mutluluğuna aldırış etmiyordu." Fakat devlet bir birlik değil, koleksiyondur. Kendisini oluşturanların mutlulukları dışında kalan bir mutluluğun devlet için değeri yoktu. **Bu mutluluğun öğelerinden birisi bireysel mülkiyetti. Eğer köylüler toprağa sahip olmasalardı bu mutluluğu tadamayacaklardı. Eğer sitede toprağa sahip olma hakkı yalnız onlarda olsaydı, o zaman gerçek vatandaş niteliğini almış olacaklardı. Bireysel mülkiyet bir üstünlük, büyük bir avantaj ve yaratıcı için biricik itici gücüydü.**

Aristoteles'in övdüğü mülkiyet, taşınmaz mülkiyettir. O, taşınabilir mülkiyete pek fazla önem vermemiştir. Aristoteles, zamanın en önemli kurumlarından olan kölelerin mal sayılmasını, bazı insanlar üzerindeki mülkiyet hakkını ise kabul eder ve açıklar.

Genel olarak, mülkiyet konusunda Platon ile Aristoteles arasındaki çarpışma, Avrupa'nın düşünsel yaşamının hiç silinmeyecek tartışmalarına yol açmıştır. Bundan böyle insanlar, **"bireysel mülkiyetin toplumda bir dağılma, karışıklık ve yoksulluk mu yarattığını"**, ya da

¹² ROHMING, Klaus, **Zur Geschichte der Landvermessung allgemein sowie zur Parzellierung der Griesheimer Gemarkung im 19. Jahrhundert**, Vortrag gehalten am 24. Januar 2003 in der Museumsscheune Griesheim.

tersine olarak “**ortaklaşa yaşamın sürmesi için zorunlu olan verimli çalışmanın bir koşulu mu olduğunu**” kendi kendilerine sorup duracaklardır...

Mekanla, doğayla ilişki açısından bakıldığında, düşünce tarihinde, birbirini izleyen ve biri ötekine zıt iki felsefe arasında bölünmüş durumdayız: Gerçekten, eski Yunanlıların sloganı, aşılmaz bir yetkinlik içinde gördükleri “**doğayı olduğu gibi bırakmak**”tı. Devlet ve mülkiyet konusunda öğretmeni Platon’la ters düşen Aristoteles, doğayı, onu değiştirmeyi ya da aşmayı aramaksızın ideal olarak alma konusundaki gerekçelerini sergiliyordu. Yapacağı tek şey vardı insanın: **Doğayla uyuşup anlaşmak ve yararlanmak ondan.**

Bu görüşün karşısına, XVII. yüzyılda BACON ile DESCARTES’in ilk habercileri olduğu ve “**dünyaya egemen olma**”yı savunan modern tasarı gelip dikilir: İlkçağ’la Ortaçağ insanlarının doğaya karşı duydukları -neredeyse- dinsel saygıdan bir kopuş olur; **gelecek, bilimin ve tekniğindir**, onlarla insanları “**doğanın sahipleri**” kılarak bir başka mutluluğun ve bilgeliğin kapısı açılacaktır.

Descartes’a göre, doğa, “**uçsuz bucaksız bir mekanizmadan,**” başka bir şey değildir ve esrarlı hiçbir güce başvurmadan açıklanmalıdır o. İnsan da, bilimin kendisine sağladığı bilgilerden yola çıkarak, yaşamın zembereklerini tanıyabilir ve iyi bir mühendisin elindeki parçalarla ve aletlerle yaptığı gibi, doğayla oynayabilir. “**Doğanın sahibi**” gibi davranmayı ve onu “**istediği gibi kullanma**”yı engelleyecek hiçbir şey yoktur önünde insanın; öyle ki, gerektiğinde, bir efendiye nasıl uyulursa doğayı da buna zorlayabilir.

Descartes, **Yöntem Üstüne Deneme**'sinde (1637), bilim ve teknik konusundaki iyimserliğinin gerekçelerini sıralar. Ne var ki, onun felsefesinin haber verdiği bilimsel ve teknik uygarlık, ancak pek yakın tarihlerde günlük ufumuzun içine gelip girmiştir.

Ancak, ne olursa olsun, Descartes'in eseri ya da F. Bacon'ın **Novum Organum**'u (1620) gibi çalışmalar, anlayışlarda devrim (!) yapmış ve bilimsel ve teknik modern uygarlığa (!) giden yolu açmışlardır. Bilim ve teknik, buluşlarıyla, uzun bir süre ütopya olarak gördüğümüz bir dünyayı önümüze koymuşlardır.¹³

Jean-Jacques ROUSSEAU, 1750’de Dijon Akademisi’nce ödüllendirilen Birinci Söylev’inde (Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev), “Bilimlerin ve sanatların ilerlemesi göreneklere arındırılmış mıdır, bozmuş mudur?” sorusunu yanıtlarken, bir **doğal durum** ve **uygar durum** karşılaştırması yapacaktır. Doğal durum, yaşanmış bir gerçeklik olmaktan çok, ya da yaşanmış bir gerçeklik olmaktan ötede uygar durumun bir karşısavı olarak algılanabilir. Bir ilk biçimdir o, **kirlenmiş bir uygarlığın karşısavı olmakla bir arınmışlık simgesidir**, en azından bir **henüz kirlenmemişliktir**. Gerçekte, zamansallık açısından, uygarlık durumu doğal durumun karşısavı olmalıdır. Her ne olursa olsun, bir gerçeklik olarak ya da bir fikir olarak böylesi bir ilk dönem, bir temiz dönem var olmalıdır.¹⁴

Bu ilk dönem yasalarla belirgin olmadığı için son derece karmaşık bir dönem olarak düşünülebilir. HOBBS böyle düşünür örneğin. LOCKE’a göre doğal durum, tüm kuralların dışında yaşanan karmaşık bir durum değildi, onda doğal ahlak yasaları geçerliydi. Rousseau için doğal durum, bir mutluluk durumudur. Doğal durumdan çıkışla birlikte kirlenme başlamıştır. İnsanoğlu uygarlaşarak, mülkiyeti yaratarak, bilimleri ve sanatları geliştirerek mutsuzluğunun ya da kirlenmişliğinin temellerini erkenden atıvermiştir.

İnsanın yakın geçmişinden ve geleceğinden büyük ölçüde kaygılı olan Rousseau’nun öbür Aydınlanmacılardan, özellikle VOLTALIRE’den ayrıldığı nokta budur. Rousseau’ya göre, evet insan mutsuzdur. Mutsuzluğunu kendi eliyle mi yaratmıştır? Elbette... Bilimlerle ve sanatlarla

¹³ TANİLLİ, Server **Çevre, Teknik ve Felsefe**, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 35-39.

¹⁴ TİMUÇİN, Afşar, **Kirlenmiş Bir Dünyada**, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 25-34.

kendini geliştirmek istemiş, mülkiyeti yaratmış, sonunda bugünkü durumuna düşmüştür. Gelişmemiş toplumlar olarak Spartalıları ve İskitleri öven filozofun bilimlere ve sanatlara kötü gözle baktığına inanmak gene de güçtür. Onda açık açık görülmeyen bir gerçektir, insanın bilimleri ve sanatları yanlış yolda geliştirip, sonunda bu duruma düştüğüdür. Her yerde değil, ama bir yerde açık açık söylemekten çekinmeyecektir: **Bilimler ve sanatlar kötü kullanılmıştır, yoksa bilimlerin ve sanatların özünde zararlı olduğunu söylemek güçtür.** Rousseau, kirlenmiş toplumun ancak sağlam bir yasa düzeniyle arındırılabilceği görüşünü ortaya koyar. Eskiye, kaynağa, doğal duruma dönmek olası olmadığına göre, sağlam bir yasa düzeni bize eski yaşamı getirmese de, ondaki esenliğe benzer bir esenlik sağlayacaktır. Bunun için yapılacak şey **toplum sözleşmesi**'ni gerçektirendir. Bir başka deyişle, **yasa düzeni**'ni egemen kılmaktır. Bu da dile kolay bir iştir.¹⁵

... insanın bu gelişime dur deme isteğinin veya becerisinin olduğuna ilişkin hiçbir işaret olmadan?¹⁶

Gezegen doldu, taşıyor; çok fazla yayıldık; şeylerin/nesnelerin düzeninin derinliklerine çok fazla girdik. Çok fazla dengeyi bozduk; çok fazla varlık cinsini yok olmaya şimdiden mahkum ettik. Teknoloji ve doğa bilimleri, bizi hükmedilenden çıkarıp, koparıp hükmeden yaptı. İşte bu olgu beni felsefik bir bilanço çıkarmaya ve şu soruyu sormaya yöneltti: İnsanın etik doğası buna izin verebilir mi? Yepyeni, eskiden olmayan tür bir yükümlülüğü, gelecek kuşakların ve doğanın sorumluluğunu üstlenmeye çağırılmış değil miyiz?

Felsefe yeni, bilinmeyen bir alana mı giriyor?

Felsefe bunu yapmalı. Felsefenin bugüne dek olan her etik uğraşı insanın insanla olan ilişkisiyle ilgiliydi. İnsanın doğayla olan ilişkisi hiçbir zaman etik düşüncelerin malzemesi olmadı. Ancak bu şimdi oldu. Bu felsefik bir yeniliktir/novumdur. Ama bu yeni olgu, bizim bu göreve denk yeterlilikte ve bu etik gerekliliğe (Imperativ) uyacak güçte ve istekte olup olmadığımızla ilişkin bir fikir vermiyor. Bu noktada psikolojik, antropolojik sorular ve reel güçlükler ortaya çıkıyor. Ben, bugünkü bilgi/bilimin (Erkenntnis) bunları göz ardı edeceğini veya edemeyeceğini bilmiyorum.

Felsefenin görevi insanın yeni bir metafiziğini formüle etmek mi?

Benim görüşüm, felsefenin yeni bir varoluş öğretisinin çabasını vermek zorunda olduğu. Bu öğretinin içebakışının merkezinde insanın kozmostaki konumu ve onun doğayla ilişkisi olmalı.

Sorumluluk İlkesinin modern bir kategorik imperatif olmasının, olasılık dahilinde olduğunu düşünüyor musunuz?

Sorun, insanın daha az hırslı ve daha az obur, ama bunun yerine başka alanlarda daha iddialı olmasını amaçlayan eğitimi. Bunun yardımı olur mu? Vülgere, kitlenin arzularına, alışkanlıklara karşı daha ağır basabilir mi, bu? Bu soruları sormak gerek. Bildiğimiz kadarıyla buna inanç oldukça küçük ve zayıf... Ama yapılabilecek en son şey pes etmek...

¹⁵ TANİLLİ, Server **Çevre, Teknik ve Felsefe**, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 35-39.

¹⁶ JONAS, Hans, **Kötü Sona Daha Yakın**, Söyleyişi Yapan: Matthias MATUSSEK ve Wolfgang KADEN (1992), Çeviren: Fehmi ODABAŐ, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 57-64.

Konumuza bu bilgiler ve değerlendirmeler penceresinden bakınca bazı SORULAR anlığa takılmaktadır:

- **Hangi zihin haritalarıyla beynimiz örgenlerimizi yönlendirecek?**
- **Hangi algılarımızla zihnimizi besleyeceğiz?**
- **Hangi besinler, bilgiler, mesleki faaliyetlerimizi yönlendirecek?**
- **Bir adım daha ileri gidersek, mesleki faaliyetlerimizin belirleyeni olacak?**
- **Bizler, dünyanın bu kritik dönemecinde, mekanla, doğayla hangi düzlemde etkileşeceğiz?**

Gelişmelerin belirlediği algılar ve bunların izdüşümleri nelerdir? Bunların belirgin olanlarına değinmekle yetineceğim:

- **Eski Mısır'da Nil Nehri'nin taşması sonucu ortadan kalkan sınırlar araziye yeniden uygulanırken, aslında üretilmeye çalışılan yeni bir mülkiyet durumu değildir. Sınırlar, mülkiyetin değil, sorumluluk alanının belirleyenleriydi. Çünkü daha sonra giderek bencilleşecek olan insanın, kendisi için olan bireysel mülkiyet olgusu ortaya çıkmış değildi. Burada yapılan iş, bozulmuş olan düzeni yeniden kurma çabasıdır. Ama bu kurma "özel tüze" anlamında bir kurma değil, "kamu tüzesi" anlamında bir kurmadır. Bu düzen geometrik şekillerle tanımlanmış bir düzendir. Yoksa bu çaba, mülkiyeti kurma çabası değildir.**
- **Mısır'da sınırlar sorumluluk alanını belirlerken, mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte, artık sahiplik alanını çevrelemektedir.**
- **Ve Mısır ile Mezopotamya uygarlıklarında insanın mekanla kurduğu mistik ilişkiden, artık maddi ilişkiye geçilmektedir...**
- **Mülkiyet artık kutsanmaktadır...**
- **Mekan, metalaşmaktadır...**
- **Bu koşullarda "Haritacı" ile "Kent Plancı" mekana başka pencerelerden bakarsa, işbirliği zorlaşacaktır... Verilerin altlık olacağı niyetler önemli olmaktadır...**

Bu değerlendirmelerimi somutlamak için, yalnızca 2 örneğin vurgulanması ile yetinilecektir: İstanbul'daki GÖKKAFES; Bursa'da TOKİ tarafından yapılan DOĞANBEY Kentsel Dönüşüm (???) Uygulaması... Bu 2 örnek tüm boyutları ile incelendiğinde, algı-izdüşüm bağı somutlaşmaktadır...

Bu vurgulamayı yaptıktan sonra konumuza geri dönersek...

Kenti okumak, kentin bileşenlerinin birbiriyle ilişkilerini kavramayı; bir yerin hem tarihsel hem çağdaş, hem işlevsel hem simgesel, hem resmi hem de gündelik yaşamına ilişkin katmanları ayırıştırarak bunların ilişkilerini anlamayı içerir. Bir başka deyişle, bir kenti okumak; kente bakmak, kentteki ilişkileri araştırmak, hemen fark edilemeyenleri görünür kılmak, örüntüleri okumak ve bunlardan mekana ilişkin anlam çıkarma yöntemidir. Bir kenti okumak, o yerin geleceğine ilişkin kestirim yapabilmek, herhangi bir müdahalede bulunabilmek için gereken ön adımdır. Kentin farklı katmanlarının birbiriyle nasıl örtüştüğünü anlamadan o

katmanlardan herhangi birine ilişkin bir değişiklik ya da yenilik önerisinde bulunmak insan anatomisini bilmeden ameliyat yapmaya benzetilebilir.¹⁷

Mekan, doğal-varlığın, hatta bütün real-varlığın bir determinasyon formu olarak, ölçülmenin, ölçülebilmenin, her türlü boyutların temelini oluşturur. Mekan, algı mekanı olarak üç boyutludur. Bütün doğal olaylar, doğal şeyler mekan denilen varlığın boyutları içinde yer alır ve onun içinde ölçülebilirler. Başka doğal olaylar da, zaman ve mekanın birbirine bağlanması, aralarında bir bağın kurulmasıyla, ölçülebilir bir duruma gelirler.¹⁸

Psikologlar ve felsefeciler, duyu organları aracılığıyla alınan verilerin beyinde kodlanmasını ve örgütlenmesini algı olarak adlandırmaktadır. Canlılar için algılama, öğrenmenin ilk aşamasıdır, o halde yaşanan mekanın tanımlı duruma gelebilmesinin ilk koşulu algılama olacaktır.¹⁹

Birkaç saptama...

- **İçinde yaşadığımız toplumun gelenekleri ve görenekleri, kültürü ve geçmiş deneyimleri algısal beklentilerimizi etkiler.**
- **Algıyı etkileyen olaylar dikkat, hazırlayıcı kurulum, öğrenme, duyuusal yoksunluk, güdü ve duyum ötesi algıdır.**
- **Bir diğer önemli etken ise seçiciliktir...**
- **Ama nesne mekan olunca, bütünü algılamak önem kazanır...**

Algının birkaç özelliğini de vurgulamak gerekir.

Algının özelliklerini **algı alanı, şekil ve zemin ilişkisi, hareket algısı ve derinlik** algısı oluşturmaktadır.

Algı Alanı: Belli bir zaman süresi içinde kişinin çevresine bakıp gördüğü veya o anda duydukları kişinin algı alanını oluşturmaktadır.

Şekil ve Zaman İlişkisi: Bütün algılamalarda bir şekil ve bir zemin vardır. İlk algılanan öge şekil olup bu ögenin arkasında duran ve hemen dikkat edilmeyen uyarıcılar ise zemindirler.

Çözüm önerilerine doğru, **doğa-insan bağının yeniden yaratılması** için, ülkemizin değerli düşünürlerinden Prof. Dr. Uluğ NUTKU²⁰'nun 3 ilkesine değinmek gerekir:

I. İLKE: Bilinen Her Şeyin Uygulanması Gerekmez: Bu ilke, talan ekonomisinin büyümesine tam karşıttır.

Birinci ilke, bilme ile bilmenin sorumluluğunu birlikte göstermektedir. Sorumluluk uygulamaya geçişte üstlenilir, ama uygulamanın zararlı sonuçları bilinmelidir. Bu bile fazla, çünkü zararlı

¹⁷ ÇİL, Ela, **Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması**, MEGARON YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2006, s: 218-233, http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/MEGARON_CILT01_SAYI04.pdf

¹⁸ Kaynak: MENGÜŞOĞLU, Takiyettin, **Felsefeye Giriş**, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, Ağustos 2003, ISBN: 975-14-0066-x, 316 s., s: 151-167.

¹⁹ **Strüktür ve Geometri'nin Mekan Algılamasındaki Etkileri**, http://www.makalepaylas.com/makaleoku.asp?makale_id=126

²⁰ NUTKU, Uluğ, **Doğa-İnsan Bağının Yeniden Yaratılması İçin Üç İlke**, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 19-24.

sonuç, tam ölçüsü kestirilemese de, işe başlarken bilinir, ozon deliğinin önceden bilinmesi gibi. Bilim, hiçbir uygulamaya zar atarak başlamaz... Bilimin insani durumu budur ve bütün bilgelikler bilmenin sorumluluğunda örtüşürler. (21)

Bu durum, “sorumlu olmayacağı şeyi bilmeye kalkma” biçiminde yorumlanamaz, ama “sorumlu olmayacağı şeyi uygulamaya kalkma” biçiminde yorumlanır, hatta ilkeden türetim olarak öne sürülebilir. Böylece, bilmenin sorumluluğu, uygulamanın sonuçlarını önceden bilme sorumluluğu olarak açıklık kazanıyor. (21)

II. İLKE: Doğa İnsan İçin Değildir, İnsan Doğayla Birliktedir: Bu ilke, doğanın bir kullanım değeri olarak görülmesine son verir. Üretim-tüketim dışında bir kavrayışa ulaşamayan çağcıl ekonomiye etik amaç gösterir.

İnsanın doğayı tükettikçe kendisini de tüketeyeceği gerçeği, doğaya egemenlik savının yanlışlığını gösterdi. (22)

Doğa içinde doğayla birlikte olmak, teknolojiye direnmek değil (doğa hayranlığı romantikliği), teknolojik kültürü doğaya uyumlu kılmaktır. Bunun anlamı, doğadan alınanı, ona zarar vermeden geri vermektir. Petrolün havayı ve denizleri tüketmesi, yalnızca almanın sonucudur. Tüketirken geri veriş, kazlarla dökülmesi değil elbet, duman salması da değil; zararlı etkinin aza, en aza indirilmesi ve birikmemesi. Bu da teknolojinin işi. Doğaya uyum sağlamak, yahut doğal dengeyi korumak, bilincin uyum sağlayarak kendini korumasından geçiyor. Teknoloji, bindiği dalı kesmedikçe, kültür olur. (22)

III. İLKE: İnsan Türünün Biricikliği, Özgürce Seçmesindedir ve Soy Sürdürüp Sürdürmemeyi de Özgürce Seçebilir: Bu ilke, doğa-kültür karşıtlığına hem de kültürün, evrimin bir uzantısı olduğuna ilişkin savları ortadan kaldırır.

Özgür seçmenin biyolojik dayanağı kalmamıştır, ama biyolojisiyle uyum sağlamaya çalışmak ve doğadaki yerini bilmek onun etik varlığının sökülmez parçasıdır. İnsanlaşma sürecinde doğal nedenselliğin kesintiye uğramış olması özgürlüğü yarattı. (23)

Siyasal, toplumsal, kültürel yapılar tarihsel çeşitliliğin gerçek ortamlarıdır ve özgürce seçme olanağı ancak bu ortamlarda kendini gösterir. Ama bunların da hiçbiri özgür seçmenin sonuna kadar belirleyicisi olamazlar. Etik belirlenimde tarihsellik çekirdek değil, kabuktur.

Üçüncü ilke anlaşılmadıkça öncekiler temellendirilemez; üçüncü ilke ise başka hiçbir ilkeyle temellendirilemez. Şöyle: ***İnsanın soy sürdürmesini gerektiren doğal koşullara “hayır” demesi kadar, belli toplumsal koşullarla ve kültürle yoğrulmuşluğuna da “hayır” diyebilmesi, özgürce seçebilmesindedir. Bu durum, kişiliğin başka bir değere indirgenemeyeceğini gösterir. Ama temelsiz bırakır da, yani ancak kendisi temeldir ve gerisinde “neden” yoktur.*** (23)

Yani işin özü: Kire gömük insan-doğa ve insan-insan ilişkilerinin arınması gerekmektedir...

Bütün kirlilik de, aşırı üretimin getirdiği denge bozukluğundadır. Çevre kirlenmesi denilen şey, insanlığın kirlenmesiyle, yaşamın kirlenmesiyle ilgilidir. İnsan, ruhsallığının kirlenmesini yaşadığı dünyaya yansıtır. Dünyamız iki plastik şişeye ya da üç konserve kutusuyla kirlenmiş değildir. Onlar da kendi açılardan kirliliği belirtirler, ama asıl kirlilik bu yandadır.²¹

Sonuç olarak,

²¹ TİMUÇİN, Afşar, **Kirlenmiş Bir Dünyada**, felsefelogos, Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 1999, s: 25-34.

- İnsanlar hangi düzeyde mekan yaratmışlarsa, mekan da aynı düzeyde insanlar yaratır.
- Madem ki insanın karakterini mekan yaratıyor, bu durumda mekanın da insana yaraşır bir duruma getirilmesi gerekir.
- Ünlü bilim-kurgu yazarı Asimov, ölmeden kısa bir süre önce şöyle diyor; “Çok geç olmadan harekete geçmezsek, uygarlığın kaynağı olan kentlerimiz sonunda uygarlığı yok edebilir...”

Başlangıçtaki sorularıma geri dönersem:

- Bir haritacı *hangi algının* izdüşümünü yapmalıdır?
- Bir plancı *hangi algının* tasarımını yapmalıdır? Ya da hangi tasarımın algısını yaratmaya çalışmalıdır?
- *Haritacı* ile *Kent Plancısı*, hangi algı konisinden mekana bakmalıdırlar?

Çok genel olsalar da 2 öneri yapılmalıdır:

- **Mekan algımızı yeniden düzenlemeliyiz...**
- **Mekanla ilgili meslekler olarak, ortak bir algı konisi yaratmalıyız...**

Yaratabiliriz...

İş ki, mekanla ilişkimizde, Nazım'ın şiirindeki bir algıya erişebilelim:

YAŞAMAYA DAİR Şiirinden...

**Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufacıklarından,
mavi kadifede bir yıldız zerresi yani,
yani bu koskocaman dünyamız.**

**Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hatta bir buz yığını
yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.**

**Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine seviyecek bu dünya
"Yaşadım" diyebilmen için...**